

AMERSFOORT toen en nu

Het is deze maand vijftig jaar geleden dat kunstenaar Willem van Dam overleed. Er zijn nog maar weinig vakgenoten die in het spoor van 'de schilder van Amersfoort' hun werkplek creëren in de straten van de oude binnenstad.

WICHARD MAASSEN

De oude stad als bron van inspiratie

Een houten kistje, een schetsblok (in het deksel), een beker penselen en potloden (met een knijper aan de kist geklemd), tubes verf en een vouwkrukje: de complete schildersuitrusting van Annemiek van den Bedem (54) past in een rugzak. Daarmee strijkt de kunstenaar uit Nieuwland bij voorkeur neer in de schilderachtige binnenstad. Dan moet trouwens wel de zon schijnen. „Ik werk graag met licht-donkercontrasten om schaduwen te creëren.”

Met haar werkwijze past Van den Bedem in een lange traditie (zie kader), al is er vandaag de dag nog maar een handvol vakgenoten die de buitenlucht opzoekt. Een kunstenaar die dat met grote regelmaat deed, en daar zijn bijnaam 'schilder van Amersfoort' aan te danken heeft, was Willem van Dam (1895-1964). Het oude, middeleeuwse centrum oefende een grote aantrekkingskracht op hem uit. Zelf formuleerde hij het ooit zó: „De ouderdom van ingebogen daken en de roodachtige, ingevreten steen van uitgeleefde muren: prachtoBJECTEN voor een schilder.”

In pak

Op oude foto's is te zien hoe Van Dam, keurig in pak gestoken, het bagagerek en zadel benutte als steun voor zijn doek. Soms nam hij, net als Van den Bedem, ook wel een opvouwbaar krukje mee en liet dan het linnen rusten op z'n knieën. De beeldbepalende stadsgezichten, zoals de Onze Lieve Vrouwetoren, de Koppelpoort en de Sint-Joriskerk legde hij vast in talloze tekeningen, olieverven, aquarellen en etsen. Een groot deel van zijn werken bevindt zich in de collectie van Museum Flehite.

Van Dam werd geboren in Mont-

De School van Barbizon

Het schilderen in de buitenlucht kwam op in de jaren dertig van de negentiende eeuw. Geïnspireerd door 17e-eeuwse Hollandse landschapsschilders probeerde de 'School van Barbizon', vernoemd naar het bosrijke plaatsje onder Parijs, de omgeving zo objectief mogelijk en met romantische lichteffecten vast te leggen. De kunststroming, waartoe onder anderen Jean-François Millet en Théodore Rousseau behoorden, was een reactie op de uitvinding van de fotografie. Een andere nieuwigheid, olieverf in tubes, maakte de trek naar buiten er bovendien makkelijker op.

foort als zoon van een beurtschipper. Omdat zijn vader te weinig verdiende, verhuisde het gezin in 1903 naar Amersfoort, waar hij hoopte als zelfstandig koopman aan de slag te kunnen. Al op de lagere school in de Hellestraat was tekenen Van Dams lust en leven, ofschoon opmerkelijk genoeg zijn prestaties op dat vlak als onvoldoende werden beoordeeld.

Hij verliet het onderwijs op 13-jarige leeftijd om te gaan werken, eerst in de bouw en daarna in een timmerwerkplaats en speelgoedfabriek. Maar de drang om kunstenaar te worden bleef. Om een opleiding te kunnen bekostigen, zocht en vond Van Dam in 1920 een baan als 'hulpbeambte' in het Rijksopvoedingsgesticht aan de Utrechtseweg. Twee jaar later kreeg hij al een vaste

▲ Twee schilderijen van Willem van Dam, bijgenaamd 'de schilder van Amersfoort': links de Dientvoren, gezien vanaf de Zuidsingel (1945), daarnaast de Onze Lieve Vrouwetoren uit 1935. FOTO'S MUSEUM FLEHITE

▲ Schilder Willem van Dam, gadeslagen door enkele kinderen, aan het werk op het Havik. FOTO ARCHIEF EEMLAND

aanstelling, behaalde aktes voor tekenen en handenarbeid en zou tot aan zijn pensionering lesgeven op diverse scholen in Utrecht en Amersfoort, onder meer de 'meisjesmulo' aan het Juliana van Stolbergplantsoen. Eén van zijn leerlingen daar was Ingrid Tieland, toevalligerwijs de dochter van een andere bekende Amersfoortse schilder uit de vorige eeuw: Toon Tieland (1919-2006). „We gingen regelmatig naar buiten om te tekenen, naar de Heiligenbergerbeek bijvoorbeeld. Hij vond dat ik, als kind van een kunstenaar, ook moest kunnen tekenen. Maar dat kón ik helemaal niet! Het

was best een aardige man, mischien wel te goed voor ons,” zegt ze.

Bij mooi weer kregen de meiden Van Dam zover dat hij hen zelfstandig naar buiten liet gaan, zogenaamd om te schetsen, terwijl ze in werkelijkheid de snackbar opzochten. „We waren krenge.”

Van Dam, die in 1929 trouwde met Willy Stuivinga (1907-1987), was op de eerste plaats tekenaar. In zwart-witte (houtschool)tekeningen lag zijn grote kracht. Dat is met name goed terug te zien in de indrukwekkende reeks die hij maakte tijdens de oorlogsjaren. Als bewoner van de Groen van Prinstererlaan zag

Van Dam dikwijls transporten van gevangenen richting Kamp Amersfoort voorbijtrekken.

Na lang aarzelen was hij eind jaren twintig begonnen met schilderen, in een zeer expressionistische stijl. In latere jaren matigde hij onder invloed van de kunstcritiek zijn kleurgebruik. Naast stadsgezichten maakte Van Dam veel portretten en stillevens.

Zijn doorbraak als schilder beleefde hij na de oorlog. In de jaren vijftig nam hij regelmatig deel aan exposities, met name in Amersfoort, en kreeg veel lof toegevaardigd in landelijke dagbladen. De overzichtstentoonstelling in 1955 in het Huis van de Amersfoortse Gemeenschap aan de Paulus Buyslaan, ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag, trok de meeste aandacht. 'In zijn grote olieverfschilderijen mag dan nog wel eerbied voor Van Gogh domineren (...), maar als schilder van Amersfoort is er geen tweede,' luidde het oordeel van het Dagblad voor Amersfoort.

Tentoonstellingen

Na het overlijden van Van Dam op 18 juni 1964 bleef zijn werk in de belangstelling staan. Flehite hield twee keer een overzichtstentoonstelling: in 1985 en in 2005, toen er ook een boek over de schilder verscheen. Volgens één van de auteurs, Flehite-conservator Onno Maurer, is het niet eenvoudig om Van Dam een plaats in de kunstgeschiedenis te geven. „Hij is moeilijk in te delen bij een groep of stroming, daarvoor is zijn werk te veelzijdig. Van Dam was een typische ambachtsman, die niet uit was op vernieuwing, maar technisch volmaakte stadsbeelden vervaardigde voor een groot publiek.”

Van den Bedem, wier stijl impressionistisch is te noemen, roemt eveneens Van Dams veelzijdigheid. „Net als hij schilder ik stadsgezichten, portretten en stillevens. Hij schiep sfeerbeelden. Zijn schilderijen zijn prettig om naar te kijken. Maar vergeleken met Van Dam ben ik een eenvoudig meisje.”

Bron: Willem van Dam, geboren tekenaar, gerijpt als schilder, Renske van der Linde-Beins en Onno Maurer (2005).

▲ Het 'witte kerkje' aan het Havik, een schilderij van de Amersfoortse kunstenaar Annemiek van den Bedem.

▲ Alle schildersbenodigdheden van Annemiek van den Bedem passen in een rugzak. Ze werkt graag in de oude binnenstad. FOTO AD